

170 éve hunyt el Sváiczter Gábor Miklós

RÉTHY KÁROLY ny. geológus (Budapest)

Sváiczter Gábor Miklós (Kassa, 1784. június 11. – Nagybánya, 1845. augusztus 04.) a kitűnő bányamérnök, geológus, gazdasági szakember, miniszteri tanácsos 170 éve hunyt el Nagybányán. Ebből az alkalomból érdemes újból felidézni életének különböző állomásait, ténykedéseit, és azokat a körülményeket, amelyek között tevékenykedett. Annál is inkább, mivel erről a nagyszerű tudós egyéniségről, eddig viszonylag elég keveset tudunk. Még a neve is tévesen (Schweitzer)⁵, vagy hiányosan forgott a köztudatban.

Sváiczter-család nemesi címere

Sváiczter Gábor Miklós családja a 17. század elején Svájcból telepedett Magyarországra, s egyes tagjai a Szepes-Gömöri Érchegeységben bányászattal foglalkoztak, mások katonatisztek voltak, mint Antal és János, akik az 1800-as évek elején, a francia hadjáratokban is részt vettek⁴. A fiatal Sváiczter Gábor Miklós a középfokú tanulmányai után, Szomolnokon volt gyakornok.

1804-ben *kitűnő tanulmányi eredménnyel fejezte be a selmecebányai Bergakademie-t* (bányászati-kohászati akadémiát), ahol bányászati és kohászati tanulmányokat folytatott⁷. Utána hároméves tanulmányutat tett a monarchia különböző bánya- és kohóüzemeiben². Miután hazatért, a szomolnoki kincstári bányánál bányabelel és külszíni mérésekkel bízták meg⁷.

1807-ben *Aranyidkán* (a későbbi Aranyidán) *kezdt el nemesérc után kutatni*⁵. Miután feltárta az István, Bódog, Háromság, József és Ubocsi János teléreket, újból üzembe helyezte a felhagyott aranyidkai nemesércbányákat¹³, majd korszerű ércelőkészítő üzemet és hármort épített, amely 1815-ben már nyereséges vállalkozásnak bizonyult. Ebben az időben még Telkibányáról is ide szállították az ércdúsítmányt⁸. Szakmai érdemeit elismerve, 1816-ban udvari fogalmazónak nevezték ki².

Sikeres tevékenységének köszönhetően Sváiczter Gábort a *válságos helyzetben lévő Nagybánya környéki állami bányák, kohók s pénzverde vezetésével bízták meg*^{7, 15}, és Kővárvidék táblabírája is lett¹², I. Ferencről 1818. október 26-án előnév nélküli magyar nemesi címet kapott, amit 1819-ben Szatmár vármegyében hirdettek ki⁴ (1. kép). Sváiczter Gábor, geológiai ismeretei és bányászati tapasztalatai alapján, *új feltárásokat indított Felsőbányán és Kapnikbányán, majd új zúzóműveket állított üzembe a felsőbányai, kapnikbányai, erzsebthányai, veresvízi és a kereszthegyi bányáknál. A veresvízi völgyben 1831-ben megkezdte az altáró újranyitását, amit távozása után, 1842-ben fejeztek be.*

1818 és 1834 közötti években végzett áldásos tevékenysége s a bányák szakszerű irányítása révén, amikor kinevezték Selmecebányára az alsó-magyarországi kamaragrófság vezetőjévé, a *Nagybánya környéki nemes- és szinesérc-bányászat jelentősen megújult, s látványos*

*eredményeket hozott. Tiszteletére a Morgó hegység déli lejtőjén 1850-ben megkezdett segédváró, amely a felette lévő bányák vízmentesítését és a jobb szellőztetést szolgálta, a Sváiczter segédváró nevet kapta*¹⁵.

Sváiczter Gábor 1834-ben, betegségére hivatkozva nyugalmazását kérte, ám helyette a király felkérésére kinevezték *Selmecebányára fő-kamaragrófnak*. Selmecebánya vidékén is új feltárásokat indított, és az ércek előkészítésére új ércmosókat létesített. Kezdeményezésére 1836-ban először alkalmaztak a Krisztina-aknában kézi fonatú bányakötelet, s 1837-ben Szeláknán elkészítették az első géppel vert acél bányakötelet.

1838-ban *rendeletben egységesítette a bányatérképek készítésének szabályait és a jelölések módszerét, vagyis létrejött a Sváiczter-féle térképezési módszer, amit 1877-ben Péch Antal módszere váltott fel*^{5, 8}. Ezzel az intézkedésével és a bányák újjászervezésével, a kohóüzemek hatékonyságának javításával, valamint több technikai újítással, az itteni bányászatot is jövedelmezővé tette. Így 1839-ben, a körmöcbányai Ferdinánd altáró megindításakor, V. Ferdinánd magyar királytól egy ezüst dísz-bányászbárdot kapott, melyre latinul a következőt írták: „Ferdinandus Imp. et Rex, Gabrieli Sváiczter supr. Cam. Comiti. 1839”⁶, amit a soproni Bányászati Múzeum őriz. *Sváiczter utasítására 1840-ben Kalinkán (Zólyom vm.) kénbányát nyitottak és olvasztókemencét létesítettek*⁸. Majd Brezován egy vashengermű építését kezdte meg⁷.

Sváiczter Gábor 1834 és 1845 közt *nemcsak selmecebányai fő-kamaragróf volt, hanem a Bergakademie igazgatói tisztségét is betöltötte*⁵, ahova orosz szakemberek is jöttek tanulmányútra⁷. Így 1841-ben I. Miklós orosz cár a Szt. Anna-rend II. osztályú gyémántokkal ékesített jelvényét küldte el számára⁴. Majd 1845 januárjában Sváiczter Gábor Miklós gazdasági tevékenységét és példás társadalmi, közéleti érdemeit elismerve, a császártól a II. Lipót magyar király tiszteletére 1808-ban alapított *Lipót-rend lovagkeresztjét is megkapta*^{4, 7}. Nyugalomba vonulását követően Nagybányára vonult vissza, ahol néhány hónap után elhunyt.

A *Bernhard F.* által megfestett Sváiczter Gábor Miklós portrét, ma a selmecebányai Bányászati Múzeumban őrzik (2. kép).

Sváiczter Gábor Miklós kitüntetésével, nyugalmazásával és halálával kapcsolatban Kovács Lajos „Gróf Széchenyi István közéletének három utolsó éve, 1846-1848” című könyvében a következő sorokat írta:

Sváiczter Gábor Miklós portréja

„Sváiczter Gábor fő-kamaragróf, a bányászati szakban korának legkiválóbb embere, Ferencz császár részéről példátlan kitüntetésben részesült. A személyes jogosítványok, melyeket a magyar bányászatra nézve nyert, magának az imperiális kamarának szállka volt a szemében, és Ferencz császár halála után, mihelyt tehették, folytonos gáncsoskodásokkal tevékenységét zsidbasztva, a még erőteljes férfiút visszavonulásra kényszerítették.

Napjainkban alig lehet fogalmunk ama kor embereinek hivatali érzékenységről. A sok apró kedvetlenségek fölémésztették életerejét, és midőn nyugalomba lépett, szívbaj rohanta meg, mely fejlődésében feltartóztathatatlan lett.

Általa lettem bányász. Ő volt mesterem és vezetőm a természettudományok e szakában. Ismerem őt hatalmának tetőpontján, emelkedésében és hanyatlásában. Ismerem példátlan erényét és munkásságát, ismerem rendkívüli sikereit, valamint törhetetlen hűségét az uralkodó iránt. Ily embert, a férfiúi erő legszebb példányát, erejéhez korán s ily módon elhalni látni több volt, mint mennyit idegeim elviselhettek¹⁰. Nyugalmozása után az udvari kamara még a fizetésével járó pótlékot sem folyósította neki⁷. Vagyis irigyei és ellenségei intrikái egy olyan erős hálót szőttek köré, ami életerejét végleg megroppantotta.

Sváiczter Gábor Miklós életével kapcsolatban – akit Szatmár vármegyében Tökésen, Szamostelken és Nagydoboson volt birtoka⁴ –, érdemes megemlíteni, hogy feleségével, született vásárosnaményi Eötvös Katával (?-1875), öt gyermeket neveltek, ezek: Ilona v. Ilka (1826-?), Géza (1827-1883), László (1828-1888), Gábor (1829-1907) és Sándor (1831-1902)²⁰. Mint az adatokból kitűnik, minden gyermekük azokban az években született, amikor Nagybányán tartózkodtak.

Sváiczter Gábor Miklós fiai közül csak az 1831. március 21-én született Sándor fia folytatta a bányászatot, aki az 1849 utáni években Kolozsváron bányagazgatósági fogalmazó, majd 1853-ban elvégezte a selmezbányai Berg- und Forstakademie-t (Bányász és Erdész Akadémiát). Utána, mint fogalmazó, szintén a kolozsvári bányagazgatóságnál dolgozott (1873)¹⁴. Majd 1876-98 között mint főmérnök, s 1897-től mint címzetes bányatanácsos, a désaknai sóbánya hivatali főnöke (igazgatója),^{9, 14} 1899-ben vonult nyugalomba. Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület Nagybányavidéki Osztályának 1901-es alakuló gyűlésén alelnöknek választották¹, s 1902. március 1-jén, Nagybányán hunyt el^{4, 20}.

IRODALOM

- [1] A Bánya 5. évfolyam, 1912.
- [2] Angetter D.: Geologische Exoten aus dem Österreichisches Biographisches Lexikon. Geol. Exoten aus dem Inst. Österreichisches (2011)
- [3] Balogh B.: 1848-1849 Nagybányán. Teleki Társaság, Nagybánya (2014)
- [4] Borovszky S.: Szatmár vm. és Szatmárnémeti monográfiája (a vm. nemes családjai) (1908)
- [5] Csáky K.: Híres selmezbányai tanárok. Lilium Aurum, Dunaszerdahely (2003)
- [6] Faller J.: Sváiczter Gábor bányamérnök, selmeci fő-kamaragróf bányászárdja. BKL (1963)
- [7] Fazék Gy.: Megemlékezés Sváiczter Gábor bányamérnökről, az első magyar fő-kamaragrófról. BKL (1964)
- [8] Izsó I.: A magyar bányászat évezredes története (V. köt.). Zalaegerszeg-Rudabánya (2014)
- [9] Kádár J.: Szolnok-Doboka vármegye monográfiája (Désakna) Dés (1900-1901)
- [10] Kovács L.: Gróf Széchenyi István közéletének három utolsó éve, 1846-1848 (I. köt.). Budapest, Franklin-Társulat (1889)
- [11] Minisztertanácsi jegyzőkönyv 1898. 09. 07.
- [12] Petri M.: Szilágy vármegye monográfiája (VI. köt.) – Birtohosok, családok története (1901)
- [13] Révai Nagy Lexikona (II. köt.) – Aranyida. Budapest (1911)
- [14] Tiszti cím és névtár 1876-1898.
- [15] Woditska I.: A nagybányai m. kir. bányagazgatósági kerület monográfiája. Nagybánya, (1896)
- [16] Zachar J.: A magyarországi huszáregységek tulajdonosai és vezénylői – (A magyar huszárság története). Budapest-Zürich p. 291-306 (2004)
- [17] Nagy I.: Magyarország családai címekkel és nemzedékrendi táblákkal (10 köt.). Kiadta Ráth Mór, Pest, p. 414. (1863)
- [18] Nagybánya és vidéke 1907. július 26., s Szatmár és vidéke 1907. július 30.
- [19] Vasárnapi újság, 1883, 1889, 1902 és 1907.
- [20] Ifj. Sváiczter Gábor 1903. február 9-én kelt levele a Luby családnak (kézirat). Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár.